

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук,
директора Інституту обдарованої дитини НАПН України

Гальченка Максима Сергійовича

на дисертаційне дослідження Рябчия Івана Сергійовича

«Перформативні практики наукової освіти: філософський аналіз», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасна епоха, що характеризується стрімкою зміною технологічних укладів, перманентною соціальною турбулентністю та глибокими екзистенційними кризами, ставить перед філософією освіти безпрецедентні виклики. Класична парадигма наукової освіти, побудована на репрезентативній епістемології, трансляційній моделі передачі знань та суворій дисциплінарній сегрегації, виявляє свою принципову обмеженість в умовах постійного зростання невизначеності. Дисертаційне дослідження Рябчия Івана Сергійовича «Перформативні практики наукової освіти: філософський аналіз» присвячене концептуальному переосмисленню цих процесів та пошуку нових, онтологічно вкорінених моделей освітньої взаємодії. Актуальність обраної теми зумовлена одразу кількома фундаментальними чинниками. По-перше, на глобальному рівні відбувається так званий «перформативний переворот» у гуманітаристиці, який вимагає зміщення фокусу з того, що освіта «*репрезентує*» (як пасивне відображення реальності), на те, що вона «*робить*» (як активне творення реальності). У цьому контексті наукова освіта потребує переходу від «банківської» моделі накопичення інформації до практик спільного творення знання (co-creation). По-друге, розширення концепту STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) до STEAM (з додаванням Arts) вимагає глибокого філософського обґрунтування. Інтеграція мистецьких та наукових практик не може бути зведена до простої методичної інновації; вона вимагає нової онтології з естетичним і раціональним злиттям в єдиний перформативний акт пізнання. По-третє (і це найважливіший контекст для

сучасної України), безпрецедентні руйнування освітньої інфраструктури, масова міграція, явище «відтоку мізків» та перманентна екзистенційна загроза, спричинені повномасштабною російською агресією, унеможливають нормальне функціонування класичних освітніх інституцій. У цих граничних умовах буття саме перформативні практики гнучкі, подієві, здатні розгортатися «тут і тепер», адаптивні до кризових станів, постають не просто як педагогічна альтернатива, а як інструмент виживання та збереження освітнього та людського капіталу нації.

З огляду на це, дисертація І.С. Рябчия є не лише глибоко теоретичною, але й гостро соціально затребуваною роботою.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій
Дисертація спирається на солідну джерельну базу, що охоплює праці класиків філософії, антропології, соціології та сучасних теоретиків освіти (загалом понад 200 позицій вітчизняної та зарубіжної літератури). Методологічний інструментарій дослідження є адекватним поставленим цілям і завданням. Автор майстерно поєднує феноменологічний метод (для аналізу тілесності та подієвості в освіті), герменевтичний підхід (для тлумачення текстів і дискурсів), генеалогічний метод (для відстеження еволюції концепту перформативності від ритуалу до сучасної науки) та праксеологічний аналіз.

Структура роботи (вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел) є логічною та підпорядкованою розкриттю теми. Кожен підрозділ завершується проміжними висновками, які органічно інтегруються у загальний підсумок роботи. Обґрунтованість результатів не викликає сумнівів, оскільки теоретичні побудови автора постійно верифікуються через звернення до конкретних освітніх моделей та практик сучасного світу (аналіз міжнародних програм, ініціатив з популяризації науки тощо).

Наукова новизна дослідження та отриманих результатів
Наукова новизна дисертаційної роботи Рябчия І.С. полягає у комплексному філософському осмисленні перформативних практик як альтернативної моделі наукової освіти, здатної відповідати на виклики сучасної епохи. Серед найбільш значущих

результатів, що становлять безперечну новизну і виносяться на захист, слід виокремити такі:

Вперше у вітчизняному філософсько-освітньому дискурсі здійснено системну концептуалізацію наукової освіти через призму перформативності. Доведено, що перформативний підхід дозволяє подолати дихотомію об'єкта і суб'єкта пізнання, розглядаючи освітній процес як спільну подію (event), в якій знання не транслюється, а «збувається».

Дістало подальшого розвитку філософське розуміння феномену *homo performativus*. Автор переконливо розширює межі класичних концептів *homo sapiens*, *homo faber* та *homo ludens*, доводячи, що саме перформативний вимір буття людини дозволяє їй конструювати свій життєсвіт в умовах онтологічної непевності. Суб'єкт перформативної освіти є активним співтворцем реальності, що долає відчуження через тілесну присутність та емоційну залученість.

Удосконалено критичний аналіз домінуючих освітніх парадигм. Дисертант філігранно деконструює позитивістські (що зводять освіту до накопичення фактів) та класичні конструктивістські підходи. Показано, що навіть конструктивізм Ж. Піаже залишається частково в полоні репрезентативної моделі, тоді як перформативність виводить освіту у простір непередбачуваності та імпровізації.

Обґрунтовано евристичний потенціал синтезу науки та мистецтва (STEAM-освіта, Science Art) як базової форми реалізації перформативних практик. Доведено, що мистецтво в науковій освіті виступає не як допоміжний інструмент візуалізації, а як повноцінний онтологічний партнер, що забезпечує естетичний, емоційний та ціннісний виміри пізнання.

Розкрито та концептуалізовано праксеологічний вимір перформативної освіти в контексті кризових станів. Вперше аргументовано, що для умов сучасної України перформативні практики (наукові пікніки, імерсивні лабораторії, неформальні наукові ком'юніті) є найефективнішим засобом збереження ідентичності та «освітнього капіталу» в умовах руйнування інституційної стабільності.

Детальний аналіз змісту дисертації вказує на те, що вона має фундаментальний характер. Автор здійснює масштабний екскурс у генеалогію перформативності. Дослідження починається з аналізу ритуалу та гри як прадавніх форм перформативного пізнання світу. Дисертанту вдається поглянути на наукову освіту як на екстатичний прорив до незвіданого. Важливим є звернення автора до філософії Ф. Ніцше та М. Гайдеггера. Інтерпретація гайдеггерівського *Dasein* та концепту «події» створює міцний онтологічний фундамент для розуміння перформативності як способу буття-у-світі. Дисертант також слушно залучає концепції Дж. Остіна (теорія мовленнєвих актів), Е. Фішера-Ліхте та Дж. Батлер, що дозволяє вибудувати багатовимірну теоретичну рамку дослідження.

Автор здійснює глибокий аналіз позитивістського підходу (О. Конт, Дж. С. Мілль), який тривалий час домінував у природничій освіті. Критика цієї парадигми через залучення ідей П. Фрейре («банківська освіта») та Ж. Рансьєра (концепт «вчителя-незнайка» та інтелектуальної емансипації) є вкрай переконливою. Дисертант доводить, що репрезентативна модель формує пасивного споживача інформації, нездатного до креативного мислення. На противагу цьому висувається концепція інтеграції науки та мистецтва. Розділ містить блискучий аналіз сучасних практик, де наука виходить за межі лабораторій у публічний простір. Дослідник показує, як наука перетворюється на перформанс, здатний емоційно захоплювати суб'єкта, стимулюючи його до самостійного пошуку істини.

Дисертант вдало переводить дискусію з теоретичної площини у площину практичної реалізації. Цей розділ є найбільш значущим з точки зору соціальної корисності дослідження. Автор аналізує глобальні тенденції розвитку наукової освіти (на прикладі програм ЄС, діяльності MIT Media Lab тощо) та проектує їх на українські реалії. Виняткової уваги заслуговує аналіз викликів, перед якими постала вітчизняна освіта під час війни. Дисертант аргументує, що класичні форми (лекції, семінари) в умовах диджиталізації та постійних стресів втрачають свою ефективність. Натомість неформальні, перформативні простори здатні

створити терапевтичний та стимулюючий ефект, зберігаючи інтелектуальний потенціал нації в умовах ризику «відтоку мізків».

Дискусійні положення та зауваження Високо оцінюючи дисертаційне дослідження І.С. Рябчия, його масштабність, філософську глибину та інноваційність, вважаю за необхідне як офіційний опонент висловити низку міркувань полемічного та уточнювального характеру. З огляду на складність обраної проблематики, деякі аспекти роботи залишають простір для наукової дискусії:

У першому розділі автор активно використовує батайївські концепти «трансгресії» та «екстазу» для опису перформативного акту. Такий підхід блискуче працює у сфері мистецтва чи соціального протесту. Проте виникає закономірне питання: чи не створює надмірна естетизація та акцент на «карнавальності» загрозу для фундаментальних принципів *саме наукової* освіти? Наука (особливо природнича) вимагає суворої методології, верифікованості, систематичності та раціональної дисципліни. Чи здатна перформативна модель, побудована на трансгресії, забезпечити належний рівень засвоєння складного математичного чи фізичного апарату, який не завжди може бути зведений до захопливого перформансу? У тексті варто було б чіткіше окреслити межі, де перформативність має доповнювати, а не повністю замінювати строгу аналітичну роботу.

Спираючись на роботу Рансьєра «Вчитель-незнайко», дисертант наголошує на необхідності відмови від позиції «вчителя-експлікатора» на користь інтелектуальної рівності (с. 76-80). Ця етична та політична максима є чудовою для філософських чи літературних дискусій. Однак у контексті STEM-освіти існує об'єктивна інформаційна та компетентнісна асиметрія між викладачем і студентом. Самостійне «винаходження» законів термодинаміки без фахової експлікації може призвести не до емансипації, а до профанації знань. Хотілося б почути думку здобувача: як саме має працювати концепт «вчителя-незнайка» у високотехнологічних галузях науки?

У другому розділі автор піддає критиці позитивізм та репрезентативну модель передачі знань. Хоча ця критика загалом є виправданою в руслі сучасної постнекласичної філософії, варто визнати, що певний обсяг базових знань (фактаж, аксіоматика) неминуче вимагає репрезентативного засвоєння перш ніж стати матеріалом для перформативної взаємодії. Відкидаючи «банківську» модель повністю, чи не ризикуємо ми виховати покоління «перформативних акторів», яким бракуватиме фундаментальної фактологічної бази? Можливо, доцільніше говорити не про заперечення, а про діалектичне зняття репрезентативної парадигми перформативною?

Третій розділ дослідження є надзвичайно актуальним. Проте він відчутно виграв би, якби автор навів більше розгорнутих конкретних прикладів реалізації перформативної освіти *саме в сучасному українському просторі*. У тексті згадуються загальні тренди збереження капіталу в умовах війни, проте глибший аналіз конкретних вітчизняних волонтерських освітніх ініціатив, наукових локацій чи адаптації університетів до умов блекаутів за допомогою перформативних методик зробив би аргументацію беззаперечною.

Дисертант вводить та описує концепт *homo performativus*. Було б доцільно глибше концептуалізувати його відмінність від *homo ludens* (людини граючої) Й. Гейзинґа. Оскільки гра і перформанс є спорідненими явищами, чіткіша демаркаційна лінія між ними посилює б антропологічну складову новизни дослідження. Тож, чи є перформанс лише ускладненою формою гри, чи він передбачає принципово інший рівень онтологічної відповідальності суб'єкта за створену реальність?

Висловлені зауваження, дискусійні міркування та питання жодним чином не применшують вагомих наукових здобутків дисертанта. Вони мають конструктивний характер, засвідчують актуальність, багатогранність та складність піднятої у дослідженні проблематики, а також свідчать про те, що робота спонукає до глибоких філософських роздумів. Текст дисертації написаний фаховою науковою мовою, стилістика відповідає вимогам академічного дискурсу.

Оформлення роботи (цитування, список літератури) виконано коректно. Ознак академічного плагіату чи фабрикації даних не виявлено.

Загальний висновок та оцінка дисертації Дисертаційна робота Рябчия Івана Сергійовича на тему «Перформативні практики наукової освіти: філософський аналіз» є завершеним, самостійним та оригінальним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе наукове завдання, здійснено концептуалізацію перформативної моделі наукової освіти як ефективною відповіді на виклики сучасної екзистенційної та епістемологічної невизначеності. Дослідження виконане на високому науково-теоретичному рівні, містить беззаперечну наукову новизну та має суттєву практичну значущість для розвитку філософії освіти та модернізації освітнього простору України.

Дисертація повністю відповідає профілю спеціальності 033 Філософія. Дисертація Рябчого Івана Сергійовича відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із відповідними змінами та доповненнями).

Офіційний опонент:

доктор філософських наук,

директор

Інституту обдарованої

дитини НАПН України

Гальченко М.С.